

Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri ve Türkiye'deki Uygulamaya Kısa Bir Bakış*

Finance Methods Of Social Security and A Brief Overview Of Implementation In Turkey

ÖZET

Yaşamın getirdiği çeşitli tehlikeler karşısında korunmak ve güvenlik içerisinde olmak fizyolojik ve sosyal bir gerekliliktir. İnsanlar yaşam boyunca hastalık, işsizlik, evlenme, doğum gibi kimi zaman gelirlerinde azalma veya kayba sebep olan, kimi zaman da ek harcama yapmayı zorunlu kılan bazı olay veya tehlikelerle karşı karşıya kalırlar. Önceleri bu hayat risklerine karşı korunma ihtiyaçları geniş aile yapısı içinde geleneksel şekilde karşılanırken sanayileşme süreci ile aile yapısının değişmesi ve sosyal güvenlik ihtiyacının aile içinde karşılanmasındaki yetersizlikler gibi birçok neden sosyal güvenlik sisteminin kurulmasını zorunlu kılmıştır.

Dünyada farklı şekillerde uygulanan evrensel bir hak olan sosyal güvenlik birçok sorunla da karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlardan birisi de finansman sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal güvenliğin sağlanmasında sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olmak üzere üç farklı yöntem söz konusudur. Öncelikle bu yöntemlerden sosyal sigortalar dışında kalan yöntemler primsiz sistem olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle bunların finansmanı kamu bütçesinden veya özel tahsisli vergiler ile fonlardan karşılanmaktadır. Sosyal sigortalar ise primli bir sistemdir ve sosyal güvenlik sisteminin finansmanı primli sistem üzerinden incelenecektir.

Çalışmamızda sosyal güvenlik sisteminin başlıca sorunlarından birisi olan finansman konusu ele alınmaktadır. Bu bağlamda finansman ile ilgili olarak kapitalizasyon ve dağıtım yöntemi incelenerek Türkiye'de uygulanan finansman yöntemleri ile ilgili bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında teoride biriktirme ağırlıklı şekilde uygulanan karma yöntemin uygulamada istenilen başarıyı sağlayamadığı kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Sosyal Güvenlik Sistemi, Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Yöntemleri.

ABSTRACT

It is a physiological and social necessity to be protected and safe in the face of various dangers brought by life. Throughout life, people are faced with some events or dangers such as illness, unemployment, marriage, birth, which sometimes cause a decrease or loss in their income, and sometimes make it necessary to make additional expenditures. While the protection needs against these life risks were traditionally met within the extended family structure, many reasons such as the industrialization process and the change in the family structure and the inadequacy of meeting the social security needs within the family necessitated the establishment of the social security system.

Social security, which is a universal right practiced in different ways around the world, also faces many problems. One of these problems is the problem of financing. There are three different methods of providing social security: social insurance, social assistance and social services. First of all, these methods, other than social insurance, are described as a premium-free system. For this reason, they are financed from the public budget or from privately allocated taxes and funds. Social insurance, on the other hand, is a premium system and the financing of the social security system will be examined through the premium system.

In our study, financing, which is one of the main problems of the social security system, is discussed. In this context, by examining the capitalization and distribution method regarding financing, an evaluation has been made about the financing methods applied in Turkey. Within the scope of the study, it was concluded that the mixed method, which was mainly applied in theory, could not achieve the desired success in practice.

Keywords: Social Security, Social Security System, Financing Methods of Social Security System

GİRİŞ

Yaratılış olarak hayatını devam ettirebilmek için birçok fizyolojik ve sosyal ihtiyacı olan insanoğlunun birçok tehlikelerle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Bu bağlamda gelecek konusunda emin olmak ve karşılaşılabilecek fizyolojik, sosyo-ekonomik ve toplumsal risklere karşı güvende olma ihtiyacı insanları tedbir almaya yönlendirmiştir. İlk olarak Amerika kanunlarında rastlanılan sosyal güvenlik kavramı için farklı tanımlar yapılabilmektedir. Genel

Hilal Paksoy¹

How to Cite This Article

Paksoy, H. (2023). "Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri ve Türkiye'deki Uygulamaya Kısa Bir Bakış", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(62):2455-2460. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.67900>

Arrival: 24 December 2022
Published: 28 March 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2000 yılında kabul edilen "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar Kurumunun Ekonomi Üzerine Etkileri(1980-1990)" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Doktora Öğrencisi., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Konya, Türkiye

olarak insanların hastalık, yaşlılık, işsizlik ya da iş kazası gibi sebeplerle oluşan iş göremezlik veya muhtaçlık durumunda sağlanan geçim garantisi ve yapılan yardımlarının tamamını ifade eden bir kavramdır.

Toplum içinde yaşayan bireylerin insanca yaşamaları için gerekli olan gelirin sürekliliğinin sağlanmasının yanı sıra zenginlerden alınan vergi ve sigorta primlerinin toplumun fakir kesimlerine yansıtılması suretiyle gelirin yeniden dağıtılması sosyal güvenliğin diğer bir amacı olarak sayılabilir. Ülkeden ülkeye olduğu kadar ülke için de farklı dönemlerde değişkenlik gösteren sosyal güvenlik sisteminin ekonomik yapısı oldukça karmaşıktır. Sosyal güvenlik amaçlarını yardım gören kişinin maddi katılımı ile sağlanan sosyal sigortalar ve bireyin katkısı olmadan kısmen veya tamamen devlet ya da gönüllü kuruluşların katkısı ile sağlanan sosyal yardım ve hizmetler şeklinde iki araç vasıtası ile gerçekleştirir. Sistemin adil ve verimli şekilde sürekliliğinin devam ettirilebilmesi için güçlü bir finansman yapısının olması bir zorunluluktur. Çalışmamızda sosyal güvenlik sisteminin finansman kaynakları, yöntemleri ve Türkiye’de uygulanan finansman yöntemleri incelenecektir.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatürdeki çalışmalarda, sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenlik kurumunun finansman sorunları, Sisteminde uygulanan finansman yöntemleri ana başlıkları altında yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Bulut(2018)“Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumunun Finansman Sorunları: Tahsilat Sisteminin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasında erken emeklilik, etkin olmayan sağlık harcamaları, kayıt dışı istihdam oranları, etkin olmayan prim tahsilatları gibi nedenlerle açık veren sosyal güvenlik kurumunun sistemi finanse etmekte yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Ulutürk&Dane(2009)“Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm Ve Türkiye Uygulaması” başlıklı çalışmasında sosyal güvenliğin dönüşümü konusunu kapitalist devlet ve refah devleti, sosyal riskler ve sosyal politikalar perspektifinden inceleyerek “sosyal güvenlik reformu” kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda özel kesimin bu süreçte etkinliğinin artması beklentisine vurgu yapmıştır.

Güneş&Yakar(2004)“Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi” çalışmasında, sosyal hizmet sağlayan sosyal sigorta kuruluşlarının yapacakları hizmetlerin finansmanın sürekliliğinin sağlanması finansman yöntemi olarak uyguladığı yöntemin sürekliliğinin sağlaması açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Sosyal sigorta kuruluşlarının sigortalılara verdiği sosyal sigorta hizmeti farklı riskleri kapsadığından, uygulanan finansman yönteminin sigorta riskine bağlı olarak belirlenmesi gereklidir. Bu nedenle, sigorta risklerine göre finansman yöntemi uygulanması sigorta kuruluşlarının gelecekte finansman dengelerinin korunmasını sağlayacaktır. Sosyal sigorta kuruluşlarında uzun vadeli sigorta riskleri için kapitalizasyon yöntemi kısa vadeli sigorta riskleri için ise Dağıtım yöntemi daha finansman sürekliliği açısından daha uygun olduğu görülmektedir.

Bulut(2019)“Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Finansmanında Devlet Katkısı Uygulaması ve İstatistiksel Görünüm” başlıklı çalışmasında rutin hale gelmiş bulunan sosyal güvenlik açıklarının ortadan kaldırılması için gerekli olan politikalar üzerinde durulmuştur. Bunlar; aktif sigortalı sayısının artırılması, kayıt dışı istihdamın azaltılması amacıyla etkili bir denetim mekanizması oluşturulması, Sosyal Güvenlik Kurumu ile Gelir İdaresi Başkanlığı arasındaki koordinasyon artırılırken diğer kurumlardan alınması gerekli belgelerin elde edilmesindeki mevzuatsal düzenlemelerin uygulamaya ivedilikle geçirilmesi, yeniden yapılandırma gibi kısa vadede prim tahsilatını artırırken vergi ahlakını bozan uygulamalardan uzak durulması, şeklinde özetlenmiştir.

Bolukçu(2019)“Türkiye’nin Sosyal Güvenlik Harcamalarının Kapsamı ve Finansmanı” başlıklı çalışmasında sosyal güvenlik fonlarının verimlilik açısından maksimum düzeye ulaşması, gelir ve giderlerin dengede olabilmesi için her ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimine uygun finansal yöntemlerin belirlenmesi konusunu incelemiştir. Türk sosyal güvenlik finansman modeli konusuna vurgu yapılan çalışmada sosyal sigorta kapsamının genişletilerek tüm topluma yaygınlaştırılabilmesi için kayıt dışı istihdamın ortadan kaldırılmasının önemi vurgulanarak bu sayede toplumun dışlanan kesimi ve yoksul bölümünün de sosyal güvenlik altına alınabileceği ifade edilmiştir.

Yurdadoğ(2017)“Sosyal Güvenlik Ve Yeniden Gelir Dağılımına Etkisinin Teorik Çerçeve Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasında sosyal güvenlik yöntemleri, sosyal güvenliğin finansman kaynaklarını araştırarak sosyal güvenliğin yeniden gelir dağılımına etkisini teorik çerçevede değerlendirmiştir. Yeniden gelir dağılımını etkileyen unsurlar içinde yer alan sosyal güvenlik sistemin finansman yöntemi, kaynakları ve kapsamı “yansımaya” kavramı çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir.

Baylan(2015)“Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması” başlıklı çalışmada toplumda ekonomik ve sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalan bireylere yapılan sosyal güvenlik harcamalarının istihdam, büyüme, tasarruf, fiyat istikrarı ve gelir dağılımı üzerinde etkisi incelenmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemi ve yapısı, nüfus ve işgücünün yapısı gibi faktörler sosyal güvenlik harcamalarının yapısını hem olumlu hem de olumsuz etkilediğine dair literatürde farklı ampirik çalışmaların mevcut olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde sosyal güvenlik ile toplam tasarruflar arasındaki ilişkinin yönü konusunda kesin bir sonucun olmadığı ancak geliri düşük kesim için tasarrufları artırıcı etkisi olduğu vurgulanmıştır. Yine sosyal güvenliğin gelir dağılımını iyileştirici etkisinin sürekliliği konusunda bir netlik olmadığı da belirtilmiştir. Nihai olarak sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik yansımaları noktasında bir konsensus oluşturulmasa da günümüzde sosyal güvenliğin toplumsal olarak vazgeçilmez olduğu sonucuna varmıştır.

SOSYAL GÜVENLİĞİN TANIMI

Belirli bir süreç içinde gelişen Sosyal güvenlik kavramının ilk kullanılışı 14 Ağustos 1935 yılında ABD’deki “Sosyal Güvenlik Kanunu” olmakla beraber bugünkü anlamını buluşu endüstri devrimi ile olmuştur. Kapsamının oldukça geniş olması ve ülkelerde uygulama farklılıkları nedeniyle sosyal güvenliğin değişik tarifleri yapılabilmektedir. Genel olarak insanların yoksulluk ve muhtaç olma durumuna karşı alınacak önlemler ve uygulanacak sosyal politikaları ifade eden eylemler bütünüdür. Bu bağlamda sosyal güvenlik bireylerin yaşamları boyunca ortaya çıkabilecek işsizlik, hastalık, ölüm v.b. oluşabilecek tehlikeler karşısında gelirlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak kurumların aldıkları tedbirlerin yanı sıra devlet tarafından ihtiyaç sahibi aileler için gerçekleştirilen sosyal politikaları da kapsamaktadır.

Sanayileşmenin gelişimi ile birlikte çalışanların karşılaşılabileceği risklerin derecesi de artmıştır. Artan risklerin zararlı etkilerine karşı insanları korumak için geliştirilmiş olan sosyal güvenlik sistemi, “sosyal hizmetler”, “sosyal yardımlar” ve “sosyal sigortalar” aracılığı ile gelecek endişesinin ortadan kaldırmaya çabalamaktadır. Başka bir tanımlamaya göre sosyal güvenlik; gelirin zenginden alınıp fakire verilerek gelirin yeniden dağılımını arttırmak ve sosyal yaşamı huzur içinde devam ettirmek amaçlı uygulanan politikalar bütünüdür. Sosyal güvenlik kavramı için çeşitli tanımlar yapılmış olmasına rağmen hukuki, mali, sosyolojik, politik birçok alanla ilişkili olması nedeniyle genel kabul gören tek bir tanımlama söz konusu değildir. Özetle sosyal güvenliğin amacı; sosyal risklere karşı alınacak koruyucu önlemler ile bireylerin ekonomik durumlarını güvence altına alarak mutlu olmalarını sağlamaktır.

SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMANI

Sosyal güvenlik kurumlarının beklenen sigorta yardımı ve hizmetlerini verebilmeleri için gerekli olan mali kaynağı sağlama olarak tanımlanan finansman, bireylere sağlanacak olan sosyal hizmetler için fon oluşturmak ve bu fonları da etkin şekilde yöneterek devamlılığını sağlayabilmektir. Bugün karşılaşılabilecek sosyal risklerin artmasına paralel olarak sosyal güvenlik sistemi tarafından sağlanan yardımların da artması finansman kavramını daha önemli ve karmaşık bir hale getirmiştir. Bu nedenle Sosyal güvenlik kurumlarının finansman ihtiyaçlarının sağlanmasında süreklilik oldukça önem arz etmektedir. Bunun için kaynaklar verimli alanlarda kullanılmalıdır(Talas,1983). Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı işçi ve işverenlerin ödedikleri primler, devlet katkısı, vergi indirim ve dolaylı veya dolaysız alınan vergilerle karşılanmaktadır. Primler sosyal güvenlik sisteminin temel gelir kaynağını oluştururken sosyal sigortalara katılmayı teşvik etmek, işgücünün işverene maliyetini yükseltmekten kaçınmak gibi nedenlerden dolayı devletin sosyal güvenliğin finansmanına katılması da bir gereklilik halini almıştır. İşçi ve işveren üzerinden alınan primler bağımlı çalışanların gelirleri üzerinden, bağımsız çalışanların da kendilerinin belirlediği tutar üzerinden ödenirken, Devletin sisteme katkısı prim ödemek ya da genel bütçeden sosyal güvenlik gelir ve gider açıklarının kapatılması şeklinde gerçekleştirilmektedir(Dilik,1993).

Sosyal güvenliğin primler veya vergi yoluyla finanse edilmesi ekonomik ve teknik koşullara uygunluğa göre belirlenen bir metot meselesidir. Her iki tekniğinde faydaları ve sakıncaları söz konusudur. Bazı ülkelerde sosyal güvenlik sistemi sadece vergilerle finanse edilebilmektedir. Yeni Zelanda’yı buna örnek gösterebiliriz. Yine İngiltere’de ulusal sağlık sigortası vergilerle finanse edilmektedir. Genel olarak teknik seçiminde genel eğilim primle finanse olmakla beraber sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi nedenler vergi tekniğini de kaçınılmaz kılmaktadır(Sönmez,1988). Yıllık bir finansman yöntemi olan vergi ile finansmanda, sosyal güvenlik yardımlarından yararlananlar prim ödemezler. Devletin normal gelirleri ile bu ek harcamaların da karşılanması için çözümler aranır. Getirmiş olduğu zorluklar nedeni ile vergi ile finansman yöntemi fazla uygulama alanı bulamamıştır. Dünyada gelişmiş ülkelerdeki uygulama hem primler ve sistemin yetersiz kaldığı noktalarda devletin finansmana katıldığı karma bir yöntem uygulandığı söylenebilir. Devletin sosyal güvenliğin finansmanına katkısı sigorta kuruluşlarının harcamalarını karşılamının yanında açıkları kapatmak ya da yardımların belli bir kısmını doğrudan karşılayarak gerektiğinde finansmana katılmak şeklinde olabilmektedir.

Primler sosyal güvenlik duygusu ve sağladığı yardımlar gibi belirli hizmetlerden yararlanmanın bir bedeli olarak kabul görse de bugün artan sosyal yardım ve harcamalar nedeni ile bu karşılık niteliğini kaybetmiştir. Özellikle sosyal sigorta primlerinin Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payının düşük olduğu bizim gibi ülkelerde primlerle bu harcamaları karşılayabilmek mümkün görülmemektedir. Primlerin sigortalı ve işveren arasında paylaşılması ve yeterli olmaması durumunda da devlet katkısının gerekli olduğu genel kabul gören uygulamadır. İşçi ve işveren primlerinin oranı konusunda ise farklı görüşler söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde işverenin prim oranı daha fazladır. İşveren ne kadar prim öderse ödesin bunu topluma yansıtabilirken sigortalılar için bu imkansızdır. Ancak işsizliğin yüksek olduğu ve denetim mekanizmasının etkin işlemediği ülkelerde işveren primlerinin yüksek olması işverenleri sigortasız işçi çalıştırmaya yöneltebilmektedir. Bu nedenle işçi ve işveren primleri arasındaki oranın iyi belirlenmesi gerekmektedir(Kaynar,1993).

Sosyal sigortaların finansmanına devlet üçüncü bir taraf olarak katılmakta ve sosyal güvenlik konusu devletin görevi olarak kabul edilmektedir. Devlet yönetim giderlerini karşılayarak, sosyal sigorta açıklarını kapatarak ve dolaylı vergilerle gelirin yeniden dağılımına etki ederek sosyal güvenliğin finansmanına katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra devlet sosyal sigorta kapsamına dahil edilememiş yada sosyal sigortadan yararlanma hakkını kaybetmiş olanları korumak amacı ile doğrudan doğruya sosyal güvenlik harcamaları da yapar. Her ne kadar devletin katkısı aleyhine ileri sürülen görüşler olmasına rağmen sosyal güvenlik sisteminin içinde bulunduğu mali durumun devlet katkısını zorunlu kıldığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda sistemin sürekliliğinin sağlanabilmesi için devlet katkısı vazgeçilmezdir.

SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Her finans kuruluşunda olduğu gibi sosyal güvenlik kurumlarının da amaçlarına uygun faaliyetlerde bulunabilmeleri için gelir-gider dengesinin kurulması önem taşımaktadır. Sosyal güvenliğin finansman yöntemlerinden kastedilen bu dengenin sağlanması teknikleridir. Burada önemli olan denge sağlanmaya çalışılırken öncelikle gelir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal güvenlik ağı içine alınması ikinci aşamada ise sosyal adaletsizliklerin giderilmesi öncelenmelidir.

Sosyal güvenliğin finansman yöntemleri ülkeler arasında ve ülke içindeki sigorta kolları itibariyle değişkenlik göstermektedir. Sosyal güvenliğin finansmanında yılı yılına finansman adı verilen kısa dönemde dengeyi hedef alan "dağıtım yöntemi" ve fon biriktirme adı verilen uzun dönemde dengeyi hedef alan "kapitalizasyon yöntemi" olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin seçiminde sosyal güvenlik kapsamına dahil olan sosyal risklerin özelliklerinin dikkate alınması gerektiği için seçim sadece idari bir karar değil aynı zamanda teknik bir konudur(Çelikoğlu,1994).

Dağıtım yöntemi: Emeklilik ödemelerinin aktif sigortalıların primleri ve bütçe veya bütçe yardımı ile finanse edildiği bir yöntemdir. Bir dönemin gelirleri ile aynı yılın giderlerinin karşılanması şeklinde uygulanan dağıtım yönteminde yıllık gelir ve harcamaların denk olması gerekmektedir. Bu nedenle herhangi bir aktif fon birikimi söz konusu olmadığı için yapılacak ödemeler için de bir tasarruf söz konusu değildir(Karadağ,2010).

Dalgalanmalara karşı küçük bir yedek akçe ayrılabilse de büyük fon biriktirilerek bundan gelir sağlanması mümkün değildir. Hastalık ve iş kazaları gibi geçici risklerin karşılanması için daha uygun bir yöntemdir. Prim ödemeleri ilgili dönemin giderlerine göre tespit edilir. Sistem dayanışma ilkesine dayanmakta aktif olarak prim verenler çalışmayan pasif gruba yapılan yardımları finanse etmektedirler. Aktif ve pasif sigortalılar arasındaki ilişki sürekli değişkenlik gösterirken aktif sigortalıların sayısı pasif sigortalılardan fazla ise prim oranlarının azaltılması tersi durumda ise artırılması söz konusu olacaktır. Yöntemin idari açıdan basit ve kolay anlaşılır olması nedeniyle Fransa, Almanya, İtalya, Türkiye, İsviçre, Polonya gibi birçok ülkede uygulanmaktadır(Güneş&Yakar,2004).

Dağıtım yöntemini gelir ve gider dengesini zorunlu kılarken dengenin bozulması durumunda ise finansman sorunu söz konusu olmaktadır. Bu nedenle son yıllarda yaşanan olumsuz gelişmeler (işsizlik ve yaşlı nüfusun artması gibi) dağıtım yöntemini benimsemiş olan ülkelerde devleti, bütçeden ya da dolaylı vergilerden sosyal güvenliğin finansmanına katkıda bulunmaya zorlamaktadır.

Kapitalizasyon (Fon Biriktirme)Yöntemi: Gelecekte uzun dönemde sosyal risklerden doğacak giderlerin karşılanabilmesi için bir fon oluşturulması esasına dayanmaktadır(Tuncay,1988). Sigortalıların geleceklerini kendilerinin finanse etmesi anlamına gelen bu yöntemde toplanan primler cari giderleri karşıladıktan sonra her bir sigortalı(veya tümü)için açılan özel bir hesapta toplanmakta ve sigortalı emekliye ayrılınca kendisine kazanç olarak ödenmektedir. Kapitalizasyon yönteminde fon biriktirme iki farklı şekilde uygulanabilmektedir. İlki bireysel kapitalizasyon yöntemi diğeri ise kolektif kapitalizasyon yöntemidir.

Bireysel kapitalizasyon yönteminde sigortalı birey için ödenen primler gelecekte oluşması muhtemel risklerin karşılanmasında kullanılmak üzere söz konusu sigortalının özel hesabında biriktirilerek bir fon oluşturulmaktadır.

Sosyal risklerin bireyler arasındaki dağıtımı ilkesine uygun olmadığı ve mevcut sosyal güvenlik anlayışına ters düştüğü için günümüzde kullanılmamaktadır. Kollektif kapitalizasyon yönteminde ise kolektif sorumluluk ve dayanışma ilkesi esas alınarak tüm sigortalılardan aynı miktarda tahsil edilen primler ilerde meydana gelebilecek sosyal risklerde kullanılmak üzere bir havuzda biriktirilmektedir. (Yurdadoğ,2000). Bu yöntemde mevcut aktif sigortalı sayısı bir önceki kuşaktan fazla olduğu sürece sistemin toplam tasarrufları artmaktadır.

Kollektif kapitalizasyon yönteminde fonda biriken primler ve primlerin işletilmesinden elde edilen gelirler sistemin nakit ihtiyacını azaltırken toplanan fonlar yatırım alanlarına da yöneltilerek ekonomiye katkı sağlayabilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasası gelişmediği için fonlar verimli şekilde değerlendirilememektedir. Bu nedenle kapitalizasyon yöntemi istikrarlı ekonomilerde başarılı olabilmektedir. Kapitalizasyon yönteminde fon birikiminin fayda sağlayabilmesi için ön koşul fonların etkin şekilde kullanılmasıdır. Aksi halde zamanla prim oranlarının yetersiz kalması sonucu gelir gider dengesi bozulurken diğer yandan da ekonomisi istikrarlı olmayan enflasyonist ülkelerde mali yapının iyice bozulmasına yol açabilmektedir. (Gerek&Oral,2004). Sosyal güvenlik sistemi devlet tarafından yürütülen ülkelerin aksine sosyal güvenlik sistemini özelleştiren Brezilya, Şili, Meksika ve Peru gibi ülkelerde Kapitalizasyon (fonlama) sisteminin uygulanmaktadır(Güneş&Yakar, 2004).

Karma Yöntem: Kapitalizasyon ve Dağıtım yöntemlerinin birlikte kullanılmasını ifade eder. Genellikle matematik karşılıkların korunması fakat ödenmemiş primlerin karşılığının ayrılması şeklinde oluşmaktadır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Başlangıçta üç kurumda finansman yöntemi olarak kapitalizasyon yöntemini uygulamış olsa da zaman içinde giderleri artırıp gelirleri azaltan uygulamalar sonucunda fonlar azalmış ve finansman yöntemi olarak dağıtım yöntemine kayılmıştır. SSK 'da uygulanan finansman yöntemi sigorta kollarının uzun ve kısa süreli olmasına göre farklılık oluşturmaktadır Sürekli iş göremezlik geliri veya ölüm aylığı gibi uzun süreli ödemeler için kapitalizasyon yöntemi, sağlık yardımları ve geçici iş göremezlik gibi kısa süreli ödemeleri için dağıtım yöntemi kullanılmaktadır (Gerek&Oral,2004). Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'un ilk kuruluşunda kapitalizasyon yöntemi kullanılmış olsa da sonraki yıllarda kapitalizasyon yönteminin gerektirdiği karşılıkların ayrılması nedeniyle dağıtım yöntemine geçiş yapılmıştır. Türkiye'de sosyal güvenlik kurumlarının ortak sorunu olarak karşımıza finansman sorunu çıkmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarında yaşanan finansman sorunlarının başlıca nedenleri devlet katkısının(1990'lı yıllara kadar)olmaması, işsizliğin artması, erken emeklilik yasaları, prim affı ve denetim eksikliği olarak özetlenebilir. Finansman sorunlarının ortadan kaldırılabilmesi için kabul edilen finansman yöntemine uygun şekilde karşılıkların ayrılması gerekmektedir. Türkiye'de en büyük bütçe kalemine sahip kamu kurumu olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun finansmanı sigortalı, işveren ve devletin ödemiş olduğu primler ve devlet katkıları ile karşılanmaya çalışılsa da halen sosyal güvenlik kurumlarının bütçesindeki açık ortadan kaldırılamamıştır(Boyacıoğlu&Öçal,2018). Özetle ifade edecek olursak ne kapitalizasyon yöntemi beklenen fon birikimini sağlayabilmiş ne de dağıtım yöntemi gelir gider dengesini sağlayabilecek bir işlerlik gösterebilmiştir. Sonuç olarak teoride seçilen finansman yöntemleri uygulamada beklenen başarıyı göstermekten uzak kalmıştır.

SONUÇ

Sosyal güvenlik kavramı temelinde bireylere gelecekleri için güvenlik duygusu oluşturma görevi üstlenmektedir. Sadece bireylere belli bir yaşam standardını garanti etmek değil aynı zamanda olası sosyal risklerin oluşmasını önleme ya da oluşmuş ise zararlarını ortadan kaldırmak amacı ile de hizmet etmektedir.

Sosyal güvenlik kavramı için çeşitli tanımlar yapılmış olmasına rağmen hukuki, mali, sosyolojik, politik birçok alanla ilişkili olması nedeniyle genel kabul gören tek bir tanımlama söz konusu değildir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün tanımına göre sosyal güvenlik "Toplumun, hastalık, doğum, iş kazası, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve ölüm nedeniyle kazancının kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasının yol açacağı ekonomik ve sosyal sıkıntılara karşı, bir dizi kamusal önlem yoluyla üyeleri için sağladığı koruma; sağlık hizmetleri ve çocuklu aileler için çocuk yardımlarıdır." (<https://www.tuhis.org.tr>).

Bir ülkede sosyal güvenlik sisteminin sürekliliğinin sağlanabilmesinin tek yolu sistemin dengede kalmasını sağlayacak sağlam ve etkin bir finansman yönteminin belirlenmesidir. Bu bağlamda sosyal güvenlik sisteminin finansman boyutunun bir yandan finansman kaynaklarını diğer yandan kaynakların kullanılmasını içine alan oldukça karmaşık bir süreç olduğunu belirtmeliyiz. Finansman kaynaklarını işçi, işveren primleri ve devlet gelirleri oluşturmaktadır. Kaynakların kullanılması kısmı ise sosyal güvenlik programlarının gelir ve gider dengesini sağlama teknikleri olan finansal yöntemleri ifade etmektedir. Seçilecek finansal yöntem sosyal güvenlik programlarının kısa ve uzun dönemde dengede olmasını sağlayacak şekilde olmalıdır.

Sürdürülebilir bir mali yapıya sahip olmayan ve köklü reformlara rağmen bütçe dengesini sağlayamayan sosyal güvenlik kurumunun finansal sorunlarla karşı karşıya olması kaçınılmazdır. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de sosyal güvenlik sisteminin sürekliliğinin sağlanabilmesi için etkin ve verimli bir finansman yönteminin belirlenmesi oldukça önem arz etmektedir. Küreselleşmenin getirdiği değişime uyum sağlamaya zorlanan bireylerin kendilerini güvenceden uzak çalışma koşulları içinde bulması, erken emeklilik benzeri uygulamalar ile sosyal güvenlik sisteminde dengenin bozulması ve bürokratik süreçler gibi sorunlar Türk sosyal güvenlik sistemi için her daim sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ülkemizde her dönemde sosyal güvenlik sisteminin mali olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için çeşitli yenilikler uygulamaya konularak sistem etkin ve verimli bir şekilde sokulmaya çalışılmıştır. Türkiye’deki üç sosyal güvenlik kurumu 2006 yılında birleştirilmiş ve tek bir kurum haline getirilmiştir. Dağıtım yöntemini esas alan Türk Sosyal Güvenlik sistemi çalışan sigortalılar ve işverenlerin ödediği primlerle finanse edilmekte, açık söz konusu olduğunda ise Merkezi yönetim bütçesinden kapatılmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

Baylan, M.(2015).Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması. Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi,cilt 12, sayı 1, 29-52.

Bolukçu, F.(2019).Türkiye’nin Sosyal Güvenlik Harcamalarının Kapsamı ve Finansmanı Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2(2),11-27.

Boyacıoğlu,N.,&Öçal,M.(2018).Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış,914- 915.

Bulut, H.G.(2018).Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumunun Finansman Sorunları Tahsilat Sisteminin Değerlendirilmesi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Bulut, M.(2019).Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Finansmanında Devlet Katkısı Uygulaması ve Sayıştay Dergisi, sayı 115,83 – 108.

Çelikoğlu, İ.(1993).Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Yöntemleri ve Türkiye Uygulaması, T.C. Başbakanlık, DPT, Ankara.

Dilik, S.(1993).Sosyal Güvenliğin Finansmanı Finansmanı,TÜHİS,İş Hukuku ve İktisat Dergisi,cilt 13,sayı 1, Kasım-Şubat.<https://www.tuhis.org.tr>.Erişim: 14 Kasım 2022.

Güneş,İ.,&Yakar,S.(2014).Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi.Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,13(2),127-142.

Gerek,N.,&Oral,İ.(2004).Sosyal Güvenlik Hukuku.1.Baskı.Eskişehir.Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.

Karadağ, E.B.(2010).İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği. İstanbul, 56-57.

Kaynar,S.(1993).Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı ve Ülkemizde Sosyal Sigortalar Kurumu Uygulaması(Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri)Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sönmez,S.(1988).Sağlık Hizmetlerinin Finansmanının Boyutları ve Bunalımın Etkileri, Türkiye Mali Eğitim Sempozyumu 23-26 Nisan 1987, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi, İstanbul.

Talas, C.(1983).Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları, Sevinç Matbaası, Ankara.

Tuncay, A.C.(1988).Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.8. Baskı, İstanbul.

Ulutürk,S.,&Dane, K.(2009).Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm Ve Türkiye Uygulaması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,114-142. ISSN:1304-0278.

Yurdadoğ, V.(2000).“Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri”,

http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/volkansosyalguvenlik.pdf.

Yurdadoğ, V.(2017).Sosyal Güvenlik Ve Yeniden Gelir Dağılımına Etkisinin Teorik Çerçeve Değerlendirilmesi Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 26, sayı 1,254-269.